

Námászté Európa! Gándhí Európa-kritikája és annak lehetséges tanulságai

Szenkovics Dezső¹

ABSZTRAKT: Mohandász Karamcsand Gándhí leginkább az erőszakmentes ellenállásról vált híressé, az angol gyarmati uralom elleni küzdelem, az indiai szabadságharc ikonikus figurájaként vonult be a történelembe és a köztudatba. Azt már viszont sokkal kevesebben tudják, hogy egy Nagy-Britannia–Dél-Afrika hajóút elégséges volt számára, hogy megírja életművének egyik legfontosabb könyvét.

Az eredetileg gudzsaráti nyelven megírt, majd később maga Gándhí által angolra is lefordított „*Hind szvarádzs avagy az indiai önkormányzat*” című műve a Mahátma szemében az Európa által megtestesített „modern civilizáció” nyílt és durva kritikája, ahogy a könyvben maga Gándhí is fogalmaz, egyenesen annak elítélése. Mi készítette a Nagy Lelket arra, hogy ezt a könyvet megírja? Melyek azok a konkrét kritikai észrevételek, amelyeket a Nagy Lélek megfogalmaz könyvében? A 21. század európai, nyugati embere számára van-e bármiféle relevanciája ezeknek a több mint 100 éve papírra vetett gondolatoknak? Ezek azok a kérdések, gondolatok, amelyekre az előadásom keretében választ/válaszokat keresek.

KULCSSZAVAK: Gándhí, szvarádzs, civilizáció, Európa

JEL kódok: A13, B19, Z12

Mohandász Karamcsand Gándhí, a Mahátma, India atyja, Gándhizsi, Bapu stb. Egy személy sok neve, ami Indiában a tisztelet és megbecsülés jele. Sokan a sikeres ügyvédet látják benne. Mások a szabadságharcost. Vannak olyanok, akik a politikusi pályafutására helyezik a hangsúlyt. Megint csak mások a szent embert vélik felfedezni Gándhíban. Habár kevesen, de mégiscsak vannak olyanok, akik a közigazdász Gándhít emlegetik. De olyan nézőpont is létezik, amely szerint a Nagy Lélek mindenekelőtt filozófus volt.

A fentebb felsoroltakkal tulajdonképpen vitatkozni nehéz. Ha végig lapozzuk a 98 kötetben összegyűjtött, több mint 48 000 oldalon leközölt Gándhí életművet, minden fentebbi kijelentésre találunk bizonyítékot. És

¹ Dr. Szenkovics Dezső egyetemi adjunktus, Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Kolozsvári Kar (szenkovics@kv.sapientia.ro)

ami az életműből konkrétan nem olvasható ki, arról meg a történelem tanúskodik.

A Gándhí-életmű egyik fontos alkotása a „*Hind szvarádzs avagy az indiai önkormányzat*” címet viselő könyv, értekezés. Maga a mű több szempontból is fontos. Mindenekelőtt fontos azért, mert ez az első olyan Gándhí mű, amelyben körvonalazódik egyrészt a Mahátma elképzelése arról, hogy a brit gyarmati uralmat miképpen lehetne megdönteni Indiában, másrészt pedig a könyvből nagyon szépen kiolvasható az, hogy a Mahátma milyen Indiát nem szeretne a függetlenség kivívását követően. Az új India hosszas és részletes leírásából egy nagyon erős, sok esetben meghökkentő Európa/Nyugat-kritika tárul az olvasó elé.

Még mielőtt belemerülnénk a Gándhí által kifejtett gondolatok elemzésébe, szükségesnek tartom azt, hogy röviden bemutassam magát a művet és létrejöttének körülményeit.

A Mahátma 1908-ban azzal a céllal utazik Londonba, hogy a Dél-Afrikai Köztársaságban élő indiaiak érdekében folytasson tárgyalásokat a brit kormánnyal. Tudni kell azt, hogy a londoni éveket követően, ahol jogi tanulmányokat folytatott, Gándhí egy rövid időre visszatér Indiába, ahol gyorsan rájön arra, hogy különböző okok miatt ügyvédként képtelen megélni, ezért az első adódó alkalommal ügyvédi munkát vállal Dél-Afrikában, ahol egy cég peres ügyeit kellett képviselnie. Az eredetileg egy évre tervezett dél-afrikai intermezzo kisebb-nagyobb megszakításokkal azonban több mint 20 évet tartott (1893–1914). A 24 éves fiatal ügyvéd nagyon gyorsan a Dél-Afrikai Köztársaságban élő és dolgozó indiaiak szószólója és jogvédője lett, ebben a minőségében utazott Londonba.

Magát a könyvet a tíznapos London–Cape Town hajóút alkalmával írja meg gudzsarati nyelven, majd később saját maga fordítja le angol nyelvre is. Mint arról ő maga beszámol, londoni tartózkodása alatt kapcsolatba került ott élő indiaiakkal, akik magukat anarchistának vallva azt tartották, hogy India felszabadításának és a brit gyarmati uralom felszámolásának egyetlen módja az erőszak lehet. Maga a könyv erre a felvetésre való válaszként értelmezhető. Erről ő maga a következőképpen ír: „*Londonban kapcsolatba kerültem valamennyi ott élő ismert indiai anarchistával. Bátorságuk nagy hatást gyakorolt rám, de éreztem, hogy lelkesedésük meggondolatlan. Éreztem, hogy az erőszak nem jelenthet gyógyírt India bajaira, és civilizációja más és magasabb rendű fegyvert kíván az önvédelemre. A dél-afrikai szatjágrahá ekkor még gyerekipő-*

ben járt, alig kétéves múltra tekintett vissza. Ennek ellenére eléggé fejlett volt ahhoz, hogy bizonyos fokú bizalommal írjak róla.” (Gándhí, 2010: 33)

Érdeemes néhány szót szólni a mű formájáról és műfajáról is. A húsz fejezetből álló könyvet olvasva az embernek akaratlanul is a platóni dialógusok jutnak eszébe, megjegyzem nem véletlenül. Gándhí írásait böngészve ugyanis azt láthatjuk, hogy egy évvel a „*Hind szvarádzs avagy az indiai önkormányzat*” című könyvének megírása előtt már ismerte a platóni dialógusokat. Több olyan írásában hivatkozik ezekre a dialógusokra, amelyeknek keletkezése megelőzi az indiai önkormányzatiságról írott művének keletkezési dátumát. Sőt mi több, egy 1924-ben a *Young India* hasábjain napvilágot látott cikkében, amelyben arról ír, hogy bebörtönzése során milyen könyveket és szerzőket olvasott, Platón neve is megtalálható.

A „*Hind szvarádzs avagy az indiai önkormányzat*” fejezeteiben a párbeszédet folytató felek az *Olvasó* és a *Szerkesztő*. Míg az *Olvasó* minden esetben a londoni anarchisták álláspontját jeleníti meg és képviseli, addig a *Szerkesztő* tulajdonképpen nem más, mint Gándhí maga. Amennyiben a húsz fejezetet tematikailag kellene csoportosítani, talán nem lenne túlzás azt állítani, hogy a fejezetek jelentős része egyrészt India múltbeli és jelenlegi állapotával foglalkozik, majd számszerűleg ezt követi azon fejezetek száma, amelyek India felszabadításáról és jövőjéről értekeznek. Ha a teljes művet nagyon röviden kellene jellemeznem, akkor a következő két kijelentést fogalmaznám meg:

1. Maga a mű a modern, nyugati értelemben vett civilizáció kemény kritikája, mondhatni totális elítélése és elutasítása.
2. Másrészt pedig nyugodt lelkiismerettel kijelenthető, hogy a Mahátmának igaza volt, amikor saját művét a szeretet evangéliumaként ajánlotta az érdeklődők számára. (Gándhí, 2010)

Ahhoz, hogy a könyvben leírtakat, annak üzenetét megfelelőképpen értelmezhesük és megérthessük, szükséges az, hogy néhány, a könyvben előforduló kifejezésre, illetve Gándhí két alapvető posztulátumára röviden kitérjek.

Gándhí életében nagyon fontos szerep jutott az igazságnak (*szatja*) és a felebaráti szeretetnek. Mindvégig azt hirdette, hogy az emberi élet akkor képvisel értéket, ha az teljes mértékben az igazságra épül. És amikor Gándhí igazságról beszél, akkor nem annak hétköznapi értelmére, az igazmondásra tesz utalást. A gandhiánus igazság-fogalom egyszerre foglalja magába az igaz gondolatot, az igaz beszédet és az igaz cselekedetet

(Gandhi, 1999a). Meggyőződéssel vallotta, hogy az ember akkor tud harmóniában élni az Istennel és önmagával, ha gondolatai, szavai és cselekedetei között semmiféle ellentmondás nem létezik. Ugyanakkor folyamatosan hangsúlyozta, hogy az igazsághoz, és ezáltal Istenhez vezető egyetlen út a szeretet útja. És annak, hogy mindezt nem csak mondta, hanem komolyan is gondolta, egyik legszebb példája éppen a dél-afrikai évekhez kötődik. 1896-ban, egy rövid indiai kitérő után, családjával együtt tér vissza Dél-Afrikába. Tekintettel arra, hogy indiai tartózkodása alatt jelentős propagandát folytatott a dél-afrikai indiaiak érdekében, visszatértekor egy feldühödött társaság várta a kikötőben és a tettlegességig fajult akcióban Gándhít a felbőszült tömeg félholtra verte. Ennek ellenére Gándhí úgy döntött, hogy nem tesz feljelentést senki ellen, hisz meggyőződéssel vallotta, hogy a feldühödött embereket félrevezették, és ha a felfokozott érzelmi állapot elmúlik és újra a ráció útjára lépnek, igazságérzetük megbánásra fogja készíteni őket (Gándhí, 2009). Álláspontja és következetes viselkedése nemcsak nagy visszhangra lelt, hanem jelentősen hozzájárult tekintélye és elfogadottsága növekedéséhez. Tulajdonképpen ez a történet tekinthető a Mahátmának a gyarmati uralommal szemben vívott harca első erkölcsi győzelmének.

Az igazsághoz (*szatja*) hasonlóan az *ahimszá* (erőszakmentesség, erőszak nélküliség) is központi szerepet játszik a Mahátma életében. Ezen kategóriához fűződik Gándhí egyik alapvető posztulátuma is, miszerint az elnyomottak szabadágát semmiféle módon nem szabad az erőszak, a fegyverek és vérengzések alkalmazásával kivívni. India szabadságának kivívása egyetlen módon történhet meg, ez pedig a totális erőszakmentesség, a békés megoldások útja (sztrájkok, tüntetések, éhség-sztrájkok, a hatalommal történő együttműködés megtagadása, bojkottok, bebörtönzések stb.). Itt fontos hangsúlyozni azt is, hogy Gándhí sokkal többre tartotta a lelki erőt, mint a fizikai erőt. A fizikai erő alkalmazását egyetlen egy esetben tudta elfogadni, ha választani kell az erőszak és a gyávaság között.

A másik fontos gandhiánus posztulátum a gyarmati iga alól felszabadult India jövőjével van kapcsolatban. A Mahátma szerint ugyanis az indiai társadalomnak elkerülhetetlenül szüksége van arra, hogy egy morális-erkölcsi átalakuláson, megújulási folyamaton essen át. Ez a második alapvetés arra vonatkozik, hogy Gándhí, aki jó ismerője volt a nyugati civilizációnak, a nyugati ember életmódjának, igényeinek stb., tulajdonképpen rossznak tartja és elveti a nyugati civilizáció hagyományait,

és a szabad Indiában egy új, a vallásra és az erkölcsre épülő társadalmat képzel el. És itt fontos azt is hangsúlyozni, hogy amikor a Mahátma írásaiban a *hind szvarádzs* vagy *home rule* kifejezésekkel találkozunk, akkor ez nem az európai értelemben vett önkormányzatiságot, a gyarmattartó britek kiutasítását és India függetlenségét jelenti, hanem ezen túlmutatva a morálisan és szellemileg megújult egyénekből felépülő társadalmat jelenti. Ezt az új társadalmat volt hivatott megalapozni és felépíteni a Gándhí által meghirdetett konstruktív program (Gandhi, 1999b).

Most pedig térjük át a könyvre és az abban kifejtett alapgondolatokra.

A *Hind szvarádzs avagy az indiai önkormányzat* első három fejezete témánk szempontjából talán a legérdektelenebb, hisz egyrészt a történelmi múlttal foglalkozik, másrészt pedig az egyes aktorok helyét és szerepét hivatott tisztázni (Indiai Nemzeti Kongresszus és annak kiemelkedő személyiségei, a gyarmati kormány képviselői stb.). Az első, a témánk szempontjából fontos fejtegetés a könyv 4., *Mi a szvarádzs?* című fejezetében található, és tulajdonképpen innen válik érdekessé az *Olvasó* és a *Szerkesztő* között lezajló párbeszéd is.

Ebben a fejezetben Gándhí világossá teszi azt, hogy az angolok kiűzése Indiából és a gyarmati uralom felszámolása még nem hozza el az indiai nép számára a *szvarádzsot* (önkormányzatiságot). Ha csak az angol embereket, a gyarmati uralom képviselőit űzik ki az országból, akkor tkp. nem történik egyéb, mint megszületik az angolok nélküli angol uralom, ami tovább weszternizálja és civilizálja Indiát. Ennek pedig egyenes következménye az lesz, hogy évek múltán már nem lehet Hindusztánról beszélni, hanem az országot Englisztánnak fog kelleni átnevezni. Ez pedig nem az az önkormányzatiság, amelyre Gándhí vágyik. Éppen ezért Gándhí nagyon fontosnak tartja azt, hogy az angolokkal együtt felszámolódjanak az általuk Indiába exportált politikai, gazdasági és társadalmi formák, intézmények és szolgáltatások, mint amilyen a parlament, a nagy gyárak, a modern, nyugati értelemben vett orvosi szolgáltatások, a brit típusú igazságszolgáltatás és annak minden intézménye stb. (Gándhí, 2010).

És ezzel a megállapítással Gándhí tulajdonképpen belevág a Nyugat-kritikájába. Először a parlamentet veszi górcső alá és felesleges intézménynek tartja, amely egyrészt az esetek nagy többségében úgy kerül megválasztásra, hogy a választópolgárok jelentős része nem egy-egy politikai program ismeretében voksol, hanem döntése alapját az ideológiai beállítottság és a pártszimpátia képezi. Ugyanakkor Gándhí arra is

felhívja a figyelmet, hogy a parlamenti tagok önzőek és egyéni érdekeket követnek. A parlamentben sosem a közjó győzedelmeskedik, hanem a többséget alkotó pártérdek kerekedik felül. Magát az intézményt „*a világ fecsegő boltjának*” (Gáandhi, 2010: 60-61), „*a nemzet egyik drága játékszerének*” (Gáandhi, 2010: 61) tekintette.

Mindezt Gáandhi a modern civilizáció számlájára írja, amelyről azt tartja, hogy csak névleges civilizáció, hiszen az tapasztalható, hogy hatása alatt az európai népek és „*nemzetek napról napra elfajulnak és tönkremennek*” (Gáandhi, 2010: 63). Gáandhi meggyőződéssel vallja, hogy az, amit ma európai/nyugati civilizációnak tartunk teljes mértékben szakított az erkölccsel és a vallással (fontos hangsúlyozni, hogy Gáandhi esetében ez a kettő nagyon szoros összefüggésben áll, mondhatni szinonim fogalmak), egyedüli célja pedig az emberek testi jólétének a maximális kiszolgálása. És miközben úgy érzik, hogy a modern civilizáció keretében szabadon élnek, észre sem veszik, hogy tkp. a pénz és a pénzzel megvásárolható fényűzési cikkek rabszolgáivá lettek.

„*Ez a civilizáció olyan, hogy csak türelmeseknek kell lennünk, és elpusztítja önmagát. Mohamed tanítása szerint ezt Sátáni Civilizációnak kellene tekinteni. A hinduizmus Fekete Korszaknak nevezi.*” (Gáandhi, 2010: 68)

Gáandhi fontosnak tartotta hangsúlyozni, hogy India számára nem is annyira az angol gyarmati uralom jelenti az igazán nagy veszélyt, hanem sokkal inkább az a modern civilizáció, amit magával hozott. A legnagyobb fenyegetést abban látja, hogy India népei is kezdenek elfordulni Istentől, India kezd vallástalanná válni. Miközben minden vallás arra tanít, hogy a világ dolgai mulandóak és nem érdemes ezeknek figyelmet szentelni, ezáltal határt szabva a világi nagyravágyásnak, a nyugati civilizáció vívmányainak megjelenése Indiában éppen ennek az ellenkezőjét eredményezi. A vasút megjelenése hozzájárult India szent helyeinek megszenteltetéséhez és az angol uralom fenntartásához. Miközben régebben egy-egy szent helyre eljutni az ember számára valóságos megpróbáltatás volt, ma már ez nem jelent kihívást, éppen ezért a szent helyeken a zarándokok mellett megjelentek a zsebtolvajok, rablók is. Ugyanakkor a vasutak megszüntették a természetes izolációt, ami hozzájárult az éhínség elterjedéséhez. Ma már szinte ismeretlen India számára a valamikor a társadalom alapját képező kis, önfenntartó közösségek. Ha valaki fölösleget termel, akkor azt a legjobb áron igyekszik értékesíteni,

amihez jelentős mértékben hozzájárul az, hogy árúját gyorsan el tudja juttatni távolabbi piacokra is.

Hasonlóképpen vélekedik az angol igazságszolgáltatásról is, amelyről azt tartja, hogy erkölcstelenségre tanít, és olyan kísértésnek teszi ki az egyént, amelytől nehéz szabadulnia. Az ügyvéd célja mindig saját kliensének pártfogása, ezért aztán kliense érdekében képes az erkölcstelen utat választani. Ugyanakkor Gándhí fontosnak tartja kihangsúlyozni azt is, hogy miközben úgy tűnik, hogy az ügyvéd arra törekszik, hogy valakit kiségitse a nyomorúságból, tkp. saját maga gazdagodásán szorgoskodik. Mással ugyanis nem magyarázható az, hogy az ügyvédek fizetségei miért nagyobbak más társadalmi rétegek és szakmák fizetéseivel szemben. Kihhasználva a nyugati civilizáció által kreált speciális státuszukat, ezt saját maguk meggazdagodására használják.

Az elemzett műnek a modern igazságszolgáltatást kritizáló sorait olvasva az embernek az a benyomása támad, hogy Gándhí a direkt tárgyalás és a mediáció híve volt, még ha ezt így, ilyen formában megnevezve, nem is találjuk meg. Meggyőződéssel vallotta ugyanis, hogy egy konfliktus igazi és végeleges megoldásra akkor tarthat igényt, ha azt a konfliktusba implicált személyek egymás között próbálják rendezni. Minden, ami külső döntésként lesz a felekre ráerőszakolva, további konfliktusok alapját, kiinduló pontját képezheti.

A Mahátma Nyugat-kritikája során az orvosokról és a modern orvostudományról sem feledkeznek meg. Azt tartja ugyanis, hogy a modern orvostudomány nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy az emberek mértéktelenek legyenek. Gándhí abból a feltételezésből indul ki, hogy betegségeink legnagyobb részét az okozza, hogy hanyagok vagyunk, és nem figyelünk oda életmódunkra, étkezési habitusunkra, ez pedig megbontja az emberi szervezet belső harmóniáját. Ha az ember a helytelen táplálkozás következtében például elrontja a gyomrát, akkor az orvos különböző gyógyszereket fog felírni neki, amitől a gyomor helyrejön. Ez azonban oda fog vezetni, hogy másodjára sem fog odafigyelni arra, hogy mit és mennyit eszik, hisz ugyanazon gyógyszer segítségével képes lesz akár többször is saját magát meggyógyítani. Ha azonban ez a kényelmes megoldás nem létezne számunkra, akkor valószínű, hogy sokkal jobban odafigyelnénk étkezési szokásainkra.

Amikor Gándhí ezen sorait olvassuk, első hallásra akár nevetségesnek is tűnhetnek. Viszont, ha ezt a gandhiánus gondolkodás kontextusában vizsgáljuk, mindjárt sokkal értehetőbbé válik. A Mahátma ugyanis

meggyőződéssel vallotta, hogy az érzékek megzabolása, a böjt, a hindu vallásban *brahmcsárja*²-fogadalomként ismert tisztasági fogadalom nagyon fontos az ember életében, hiszen mindez hozzájárul egyrészt ahhoz, hogy az ember jobban megismerje magát és saját határait, másrészt pedig jelentős mértékben erősíti a jellemet. Ő maga önéletrajzában erről a következőképpen vall: „*a brahmácsárja azt jelenti, hogy gondolatban, szavakban és tettekben megzabolázzuk érzékeinket*”. (Gándhí, 2009: 189)

A kritizált nyugati megvalósítások és eredmények sorából nem maradhettek ki a gépek sem. Ha valamivel kapcsolatban Gándhít és kifejtett nézeteit valaha is kritika érte, az leginkább a „*Hind szvarádzs avagy az indiai önkormányzatban*” vázolt gépellensége. Gándhí ugyanis azt állítja, hogy maguk a gépek felelősek India nyomorba taszításáért és ugyanezek a gépek lesznek azok, amelyek sivárrá teszik majd Európát is. A gép, mint a modern nyugati civilizáció egyik legfontosabb vívmánya és egyben szimbóluma, nem nyeri el Gándhí tetszését és ennek alapvetően úgy gondolom, három oka van. Egyrészt az, hogy ezáltal felszámolódik a fizikai munka iránti tisztelet és elismerés, ami megint csak oda vezet, hogy az ember maga értéktelenedik el. Másrészt viszont a 18. század végén Nagy-Britanniában lezajlott második ipari forradalom teljes mértékben tönkretette az indiai manufaktúrákat, kézművességet, és jelentős mértékben érintette az ipari növények termesztését is. Harmadrészt pedig Gándhí nagyon jól érezte azt is, hogy a gépek megjelenése növeli a piacon megjelenő versenyt és polarizálni fogja a társadalmat, hamar kialakul az az új gazdasági elit, amely a pénzügyi lehetőségei tekintetében messze a társadalom többi rétege fölé emelkedik. Ez pedig teljes mértékben ellentmond a Gándhí által meghirdetett *szarvódajának*, más szóval élve az egyetemes emberi jólétnek. Ahogy a Mahátma fogalmazott „*(o)stobaság azt feltételezni, hogy az indiai Rockefeller jobb lehetne, mint az amerikai Rockefeller.*” (Gándhí, 2010: 153)

Ugyanakkor azonban Gándhí tisztában van azzal, hogy a már meglévő gyárat nem lehet lerombolni, éppen ezért a köztes megoldást ab-

² Szűk értelemben, szó szerint értelmezve, a kifejezés az „Istenhez vezető magatartás”-ként fordítható. A hinduizmuson belül azonban a védikus hagyományoknak megfelelően a hindu férfi első életszakaszának megnevezésére használt kifejezés. A védikus hagyomány szerint ugyanis az ifjú hindu férfi első életszakaszának a tanulásról és a felnőtt életre való rákészülésről kell szólnia, így mindenféle szexuális aktivitástól tartózkodnia kell. A mai Indiában ezt a kifejezést már sokkal tágabb értelemben használják, jelölve mindazokat, akik kortól és nemtől függetlenül, szexuális önmegtartóztatásban élnek.

ban látta, hogy Indiának mindenképpen törekednie kell arra, hogy ezek száma semmiképp se növekedjen. *„Munkát takarítunk meg, miközben emberek ezreinek nincs munkájuk és éhen halnak az utcán. Munkát és megélhetést akarok biztosítani nemcsak az emberi faj egy részének, hanem mindenkinek. Nem akarom, hogy néhányan meggazdagodjanak a közösség rovására. Bízunk abban, hogy Európa felismeri azt, ami magától értődik, irányt változtat, és kiutat talál az erkölcsromboló ipari életformából.”* (Kumar, 2008)

Ezzel párhuzamosan meghirdette a *charkha*-mozgalmat (rokkamozgalmat), amelynek az üzenete kettős: mondjunk le a Nagy-Britanniából származó textíliáról és ruhadarabokról, valamint minden indiai háztartásban legyen egy rokka, amin a család ruházatához szükséges textíliát elő lehet állítani. Jó példával ő saját maga járt elől, és a saját ruházatának elkészítéséhez szükséges anyagot ő maga állította elő a saját *charkháján*. A mozgalom annyira sikeresé vált, hogy ma már a rokka India nemzeti szimbólumainak egyike lett, amely 1921–1947 között a nemzeti lobogón is megjelent.

A nyugati civilizáció igencsak erős kritikája után Gándhí beszél az igazi civilizációról is. Azt tartja, hogy az egyetlen igazi civilizáció a világon maga az indiai civilizáció, ugyanis az egyedüli fennmaradt, még élő civilizáció. Róma és a görög civilizációk letűntek, a fáraók Egyiptomának civilizációja ma már csak a múzeumokban és a tárgyi emlékekben él, Kína is szakítani látszik évezredes kultúrájával. Mindezek közepette azonban az indiai civilizáció él és virágzik, ami Gándhí értelmezésében azt jelenti, hogy van létjogosultsága.

De lássuk csak mit is ért Gándhí a civilizáció kifejezés alatt. Számára a civilizáció nem más, mint egy viselkedési minta, amely *„kijelöli az ember számára a kötelesség ösvényét”*. (Gándhí, 2010: 104) Az emberi kötelesség meg nem lehet más, mint az erkölcsiség megtartása, ami annyit jelent, mint úrrá lenni értelmünkön és megzabolázni szenvedélyeinket. Ez a legbiztosabb útja az önmegismerésnek. Ugyanakkor a gandhiánus civilizáció-felfogásban semmi szerep nem jut a jólétnek vagy az életszínvonalnak. Gándhí meggyőződéssel vallotta, hogy a boldogság mindenekelőtt egy mentális állapot, ami egyben azt is jelenti, hogy nem attól függ, ami minket körülvesz, hanem sokkal inkább az ember belső harmóniájának eredménye. *„Az ember azért, mert gazdag, nem szükségképpen boldog, ahogy nem feltétlenül boldogtalan azért, mert szegény.”* – érvel Gándhí. (Gándhí, 2010: 104)

A Mahátma fontosnak tartotta hangsúlyozni, hogy attól, hogy az indiaiak jelentős része nem fényűző körülmények között él és nem halmozza az élvezeteket, nem azt jelenti, hogy nem boldog. Sőt, maga az a tény, hogy India az angol gyarmatosításig beérte a nyugati értelemben vett fejlett civilizáció egy alacsonyabb fokával, ahol nem léteztek nagyvárosok, piaci versengés, gépek és gyárak, egyáltalán nem azt jelenti, hogy India népe boldogtalan volt. Indiának voltak mezőgazdászai és kisiparosai, kézművesei, voltak törvényszékei és orvosai, akik tudták azt, hogy ezek a foglalkozások nem felsőbbrendűek, és hogy nekik kötelességük a nép szolgálata.

Annak ellenére, hogy a világ egyetlen civilizációja sem volt képes megvalósítani a tökéletességet, a nyugati és indiai civilizációk között van egy alapvető nagy különbség, ez pedig abban áll, hogy míg az indiai civilizáció minden eszközével arra törekszik, hogy felemelje az erkölcsi lényt, addig a nyugati civilizáció számára az erkölcstelenség terjesztése tűnik kiemelt feladatnak – véli Gándhí. (Gándhí, 2009)

Mint gondolom, a fenti sorokból egyértelműen kitűnik, Gándhí Nyugat-kritikája erősen kötődik az erkölcsösség fogalmához, gondolatához. Számára ugyanis az erkölcs az egyetlen rendezőelv, ahogy ő maga fogalmaz egyik írásában, ő egyszerre hindu, muzulmán, keresztény és zsidó, hisz számára egyetlen vallás létezik, az erkölcsiség vallása. (Gandhi, 1999c; Gandhi, 1999d) Gándhí számára a moralitás mindent felülír!

Éppen az erkölcs és erkölcstelenség, az Isten és Mammon kapcsán nyilatkozik több helyen is a jézusi tanítások és a nyugati civilizáció kapcsolatáról, felhívva a figyelmet arra, hogy a nyugati ember letért a keresztény tanítások útjáról és teljes életét a pénznek, a gazdagságnak és a hatalomnak rendelte alá, megfélelkezve a krisztusi elvekről és nem keresztényhez méltó életet élve (Gandhi, 1999e; Gandhi, 1999f; Gandhi, 1999g).

Annak ellenére, hogy a „*Hind szvarádzs avagy az indiai önkormányzat*” című könyvében megjelent Nyugat-kritika naivnak, sok esetben utópisztikusnak tűnhet, azt gondolom, hogy Gándhí korának egyik kiemelkedő gondolkodója volt. Fontos, hogy amikor az ebben a könyvében leírt sorokat olvassuk, akkor helyezzük és értelmezzük azt egyrészt a maga történelmi kontextusába, másrészt pedig ne szakítsuk ki abból a kulturális közegből, amelynek talaján maga Gándhí is állt. Ha a Mahátma által papírra vetett sorokat így olvassuk és értelmezzük, azok teljesen

más üzenetet hordoznak, mintsem hogyha ezeket mondjuk a nyugati történetírás és civilizáció szemüvegén keresztül nézzük.

Vitathatatlan azonban, hogy néhány esetben a Gándhí által vázoltak igencsak a jövőbe mutatóak. Mint azt már említettem, az európai bírások helyett sokkal inkább a mediációban látta a konfliktusok kezelésének hatékony módját, ami később Európában is újabb fénykorát kezdi élni. Ugyanakkor a gandhiánus gondolkodásban, ha nem is szó szerinti, de igencsak konkrét utalásokat találunk a fenntartható fejlődésre és az ökológiai lábnyomra. Akkor, amikor Gándhí az önfenntartó társadalomról és az egyetemes jólétről (*szarvódajáról*) beszél, akkor valahol a fenntartható fejlődés és a fenntartható föld problematikáját vetíti elő, természetesen az 1900-as évek eleji tudás és terminológia segítségével. Ha az önkormányzatiság (*szvarádzs*) és az egyetemes jólét (*szarvódaja*) fogalmait és kapcsolatát elemezzük, vagy akár Gándhínak az állam szerepéről, állam és állampolgár kapcsolatáról alkotott elméletét tanulmányozzuk, akkor meg a ma oly divatos „good governance”, más szóval a szolgáltató állammal kapcsolatos elképzeléseivel szembesülünk, amely a 20. század végének – 21. század elejének egyik legfelkapottabb kutatási témáját képezi. Végezetül pedig hadd zárjam írásomat egy plasztikus képpel: azt gondolom, hogy ha még sokaknak, sokunknak görbe tükörnek is tűnhet az, amit Gándhí ebben a könyvében elénk tart, érdemes ebbe az enyhén torzító tükörbe belenézni és a megfelelő következtetéseket levonni, hisz azt gondolom, hogy az elhangzó kritikák között van néhány olyan, amelyeken érdemes a 21. században is elgondolkozni, amelyeket saját jövőnk érdekében érdemes megszívlelni.

Irodalom

- Gandhi, M. K. (1999a): Letter to Narandas Gandhi. In.: Gandhi, M. K.: *The Collected Works of Mahatma Gandhi* (vol. 1-98). Vol. 49., pp. 381–384.
- Gandhi, M. K. (1999b): Constructive Programme: Its Meaning and Place. In.: Gandhi, M. K.: *The Collected Works of Mahatma Gandhi* (vol. 1-98). Vol. 81., pp. 354–374.
- Gandhi, M. K. (1999c): Speech at Prayer Meeting. In.: Gandhi, M. K.: *The Collected Works of Mahatma Gandhi* (vol. 1-98). Vol. 95., pp. 173–175.
- Gandhi, M. K. (1999d): Speech at Prayer Meeting. In.: Gandhi, M. K.: *The Collected Works of Mahatma Gandhi* (vol. 1-98). Vol. 96., pp. 367–371.
- Gandhi, M. K. (1999e): The Inwardness of Non-Co-Operation. In.: Gandhi, M. K.: *The Collected Works of Mahatma Gandhi* (vol. 1-98). Vol. 21., pp. 241–242.

- Gandhi, M. K. (1999f): Speech at Y.M.C.A., Colombo. In.: Gandhi, M. K.: *The Collected Works of Mahatma Gandhi* (vol. 1-98). Vol. 40., pp. 372–375.
- Gandhi, M. K. (1999g): What Does the Struggle Mean? In.: Gandhi, M. K.: *The Collected Works of Mahatma Gandhi* (vol. 1-98). Vol. 9., pp. 68-69.
- Gándhí, M. K. (2009): *Önéletrajz, avagy kísérleteim az igazsággal*. Budapest, Etalon Kiadó.
- Gándhí, M. K. (2010): *„Hind szvarádzs avagy az indiai önkormányzat”*. Kolozsvár, Kriterion Könyvkiadó.
- Kumar, S. (2008): *Az önellátás filozófiája*. Letöltve: 2014.08.03.
<http://www.kia.hu/konyvtar/dkiadv/okapcs/okapcs12.htm>